

ORIGINAL ARTICLE

Attitude of Residents of Residential Complexes Regarding The Possibility of Social Interactions in Residential Complexes in Tabriz

Ali Jahanbini¹, Mehrvash Kazemi Shishavan^{2*}, Ahmad Mirza Kouchak Khoshnevis³, Akbar Abdollahzade Taraf⁴

1. Ph.D. Candidate, Department of Architecture, Shabestar Branch, Islamic Azad University, Shabestar, Iran.

2. Assistant Professor, Department of Architecture, Shabestar Branch, Islamic Azad University, Shabestar, Iran.

3. Assistant Professor, Cultural Heritage and Tourism Research Institute, Tehran, Iran.

4. Assistant Professor, Department of Architecture, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.

Correspondence

Mehrvash Kazemi Shishavan
Email: mmkk177@gmail.com

How to cite

Jahanbini, A., Kazemi Shishavan, M., Mirza Kouchak Khoshnevis, A., Abdollahzade Taraf, A. (2024). Attitude of Residents of Residential Complexes Regarding The Possibility of Social Interactions in Residential Complexes in Tabriz. *Urban Ecological Research*, 15(2), 41-60.

ABSTRACT

The aim of this study was to identify the attitudes of residents of residential complexes regarding the possibility of social interaction in 4 residential complexes in Tabriz. The research method in the present study was descriptive-analytical. The study population is 4 residential complexes of Gol Narges, Borj Zumrod, Shahid Chamran and Fajr Eli Goli in Tabriz as the representative of two models of Intermediate and high-rise residential complexes in different parts of Tabriz. Quantitative data were collected through a researcher-made questionnaire with variables extracted from the theoretical foundations and research background. The studied components included social interactions in the living environment (social systems, physical, comfort, identity) and satisfaction with social interactions using pretest and Cronbach's alpha test, the reliability of the instrument with a coefficient higher than 0.7 was confirmed. Research data were tested using SPSS software. The residents of Shahid Chamran Complex had the most dissatisfaction in all aspects of social interactions. This study sought to provide comprehensive and appropriate solutions to major criticisms made by residents of apartments and residential complexes of Tabriz based on their critical approaches to the extent of social interaction, which can be a new approach in the field of studying the social aspects of residential complexes.

KEY WORDS

Social Interactions, Residential Complex, Tabriz.

«مقاله پژوهشی»

نگرش ساکنین مجتمع‌های مسکونی در خصوص امکان تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی شهر تبریز

علی جهان‌بینی^۱، مهروش کاظمی شیشوان^{۲*}، احمد میرزا کوچک خوشنویس^۳، اکبر عبدالله‌زاده طرف^۴

چکیده

مطالعه حاضر با هدف شناسایی نگرش ساکنین مجتمع‌های مسکونی در خصوص امکان تعاملات اجتماعی در ۴ مجتمع مسکونی شهر تبریز اجرا شد. روش تحقیق در مطالعه حاضر توصیفی تحلیلی بوده است. جامعه مورد بررسی مجتمع‌های مسکونی گل نرگس، برج زمره، شهید چمران، فجر ائل گلی شهر تبریز، به عنوان نماینده دو مدل مجتمع مسکونی میان مرتبه و بلند مرتبه در مناطق مختلف تبریز بوده است. گردآوری اطلاعات از طریق پرسش‌نامه محقق ساخته با متغیرهای مستخرج از مبانی نظری و پیشینه تحقیق انجام شد. مولفه‌های مورد بررسی شامل تعاملات اجتماعی در محیط زندگی (نظام‌های اجتماعی، کالبدی، آسایشی، هویتی) و رضایت از تعاملات اجتماعی بودند که با استفاده از پیش‌آزمون و آزمون آلفای کرونباخ پایایی ابزار با ضریب بالاتر از ۰/۷ مورد تأیید قرار گرفت. داده‌های تحقیق با استفاده از نرم افزار SPSS مورد آزمون و تحلیل قرار گرفت. بیش‌ترین عدم رضایت در تمام جنبه‌های تعاملات اجتماعی را ساکنان مجتمع شهید چمران داشته‌اند. این پژوهش تلاش داشت راه‌حلی جامع و متناسب برای انتقادهای عمده صورت گرفته از سوی ساکنین آپارتمان‌ها و مجتمع‌های مسکونی شهر تبریز بر اساس رویکردهای انتقادی آنها از میزان تعاملات اجتماعی، ارائه کند که می‌تواند رویکردی جدید در حوزه مطالعات جنبه‌های اجتماعی مجتمع‌های مسکونی باشد.

واژه‌های کلیدی

تعاملات اجتماعی، مجتمع مسکونی، تبریز.

۱. دکتری معماری، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شبستر، شبستر، ایران.
۲. استادیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شبستر، شبستر، ایران.
۳. استادیار، پژوهشگاه میراث فرهنگی و گردشگری، تهران، ایران.
۴. استادیار، گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تبریز، تبریز، ایران.

نویسنده مسئول: مهروش کاظمی شیشوان
رایانامه: mmkk177@gmail.com

استناد به این مقاله:

جهان‌بینی، علی؛ کاظمی شیشوان، مهروش؛ میرزا کوچک خوشنویس، احمد و عبدالله‌زاده طرف، اکبر (۱۴۰۳). نگرش ساکنین مجتمع‌های مسکونی در خصوص امکان تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی شهر تبریز. فصلنامه علمی پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۱۵(۲)، ۶۰-۴۱.

مقدمه

تاکنون هر آنچه فرهنگ، اقتصاد و ابعاد زندگی انسان متحول شده، مسکن او هم متحول شده است. به همین جهت با تحول فرهنگی در هر جامعه‌ای، تحول در مسکن مشهود می‌گردد. هر جامعه‌ای با توجه به تاریخ، فرهنگ، مسائل اقتصادی، سیاسی و اجتماعی خویش به ساخت نوعی از مسکن روی آورد (کشفی و همکاران، ۱۳۹۱: ۸). اندیشه بلندمرتبه سازی و برج سازی در طول حیات خود، همواره از سوی صاحب‌نظران مسائل اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مورد تحلیل قرار گرفته است. رویکردهای موافق و مخالف بلندمرتبه سازی هر کدام با تأکید بر جنبه‌ای خاص این پدیده را مورد تأیید یا انتقاد قرار داده‌اند. از سوی دیگر ساخت مجتمع‌های مسکونی نیز در جهت پاسخگویی به نیاز روزافزون مسکن مورد توجه قرار گرفته است (امینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲).

به‌دنبال رشد فزاینده شهرنشینی در دهه‌های اخیر در ایران، تأمین مسکن به یکی از مهم‌ترین مسایل کشور تبدیل شده است. در این راستا، تولید انبوه مسکن، به عنوان الگویی با مزایایی نظیر توجیهات فنی، اقتصادی و زمانی، مورد توجه جدی قرار گرفته و مجتمع‌های مسکونی را می‌توان تجلی کالبدی ایده انبوه‌سازی مسکن در شهرها دانست (عزیزی و ملک محمدنژاد، ۱۳۸۶: ۲۷). در ایران طی سالیان متمادی، مجتمع‌های مسکونی متفاوتی اعم از کوتاه مرتبه، میان مرتبه و بلندمرتبه با انگیزه‌های متفاوتی شکل گرفته‌اند تا پاسخگوی نیازهای ساکنان باشند. این در حالی است که برخی از آن‌ها بدون رعایت نمودن اصول ساخت و طراحی، رضایت ساکنان‌شان را فراهم نکرده‌اند و مشکلات اساسی در زمینه مسکن و محیط زندگی را به‌دنبال داشته است (امینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲).

امروزه رواج ساخت مسکن انبوه و تجمع شده در شهرها به جای واحدهای مسکونی منطبق با نیازهای فردی و خانوادگی، موجب عدم انعطاف مجموعه‌ها شده است. دلیل ایجاد چنین مشکلی این است که در طراحی و ساخت مسکن انبوه به ندرت بین طراح و بهره‌بردار مسکن ارتباط مستقیم وجود دارد. نبود این ارتباط، تفاوت گذاشتن میان نیازهای متعارف و نیازهای واقعی مردم را پیچیده می‌سازد (عینی‌فر، ۱۳۸۲: ۶۵). امروزه شهرهای سراسر دنیا، روش‌های متفاوتی از زندگی را تجربه می‌کنند و رشد و توسعه شهرها تغییرات اجتماعی وسیعی را به دنبال داشته است (تقی پور و سلطانزاده، ۱۳۹۵: ۸۰).

در حال حاضر برای اجتناب از مشکل عدم آگاهی نسبت به نیازهای استفاده‌کنندگان و به‌دست آوردن نیازهای تعمیم داده شده بهره‌برداران مسکن، روش‌های متعددی بکار گرفته می‌شود. یکی از این روش‌ها تدوین ضوابط راهنمای طراحی است که هدف آن

ترجمان نیازهای استفاده‌کنندگان به معیارها و توصیه‌های طراحی است و روش دیگر تحقیق در سابقه سکونت است که هدف آن استفاده از اطلاعات موجود برای تأمین و پاسخگویی بهتر نیازهای بهره‌برداران آینده است (عینی‌فر، ۱۳۸۲: ۶۵).

ایجاد مطلوبیت مسکن برای افراد استفاده‌کننده در شرایط مختلف اجتماعی از جمله وظایفی است که به عهده برنامه‌ریزان، معماران و طراحان مسکن بوده و معماران وظیفه دارند، به‌دنبال عوامل مؤثر در مطلوبیت مسکن برای افرادی که دارای فرهنگ ملی و یا آداب و رسوم و انتظارات خاص برای خود هستند، باشند (دوبران و همکاران، ۱۳۹۰: ۷۱).

این تحقیق به‌دنبال تعریف عوامل مؤثری که در تعاملات اجتماعی نقش اصلی دارند، بوده است و هم با نظرسنجی از ساکنین در خصوص رضایتمندی ایشان در باب استفاده از این نوع عناصر کالبدی پرداخته است. با توجه به ضرورت مطالعه میزان رضایت یا عدم رضایت ساکنین از چگونگی امکان تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی برای رفع موانع در طراحی‌های آتی مجتمع‌های مسکونی، مطالعه حاضر هدف کلی تحقیق را شناسایی و سنجش نگرش ساکنین مجتمع‌های مورد مطالعه نسبت به تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی شهر تبریز در نظر گرفت و با توجه به اینکه تمام مجتمع‌های مسکونی قابل بررسی در زمان محدود میسر نبود، ۴ مجتمع مسکونی گل نرگس، برج زمره، شهید چمران، فجر ائل گلی شهر تبریز به عنوان نماینده از ۲ سبک و مدل ساختاری مجتمع مسکونی (بلند مرتبه و میان مرتبه) در شهر تبریز به عنوان نمونه انتخاب شدند. سؤال اصلی مطالعه حاضر عبارت است از: ساکنین مجتمع‌های مسکونی گل نرگس، برج زمره، شهید چمران، فجر ائل گلی شهر تبریز، چه نگرشی نسبت به تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های محل سکونت خود دارند؟ این پژوهش تلاش دارد راه‌حلی جامع و متناسب برای انتقادهای عمده‌ی صورت گرفته از سوی ساکنین آپارتمان‌ها و مجتمع‌های مسکونی بر اساس رویکردهای انتقادی آن‌ها از میزان تعاملات اجتماعی، ارائه کند که می‌تواند رویکردی جدید در حوزه مطالعات جنبه‌های اجتماعی مجتمع‌های مسکونی باشد.

مبانی نظری**چارچوب نظری****تعاملات اجتماعی**

تعامل اجتماعی به معنای ایجاد رابطه بین دو نفر یا چند نفر است که منجر به واکنش بین آنها می‌گردد و این نوع واکنش برای هر دو طرف شناخته شده است. بنابراین روابط دارای معنا است. تعریف‌های متعددی برای تعاملات اجتماعی ارائه شده است.

اجتماعی را شناسایی می‌نماید. معیارهای دسته‌بندی وی سطح توجه افراد دخیل درکنش اجتماعی به رفتار و حالات یکدیگر است. دسته نخست، کنش متقابل غیرکانونی زمانی رخ می‌دهد که افراد، اطلاع از حضور یکدیگر را به نمایش می‌گذارند. در این حالت مردم پیوسته در حال برقراری ارتباطات غیرکلامی از طریق اداها و حالات چهره‌شان هستند. اما کنش متقابل کانونی هنگامی رخ می‌دهد که افراد مستقیماً به آنچه دیگران می‌گویند یا انجام می‌دهند، توجه داشته باشند. گافمن هر نوع کنش متقابل کانونی را یک مراد می‌داند که حاکی از کنار گذاشتن بی‌اعتنایی مدنی است و بخش بزرگی از زندگی روزانه ما را تشکیل می‌دهند (علیمردانی و همکاران، ۱۳۹۴: ۹).

بیش‌تر مردم در محیط‌های مسکونی خویش با دیگران آشنا می‌شوند، آن‌ها را درک و تجربه می‌کنند و بدین ترتیب امکان ارزش‌گذاری برایشان فراهم می‌شود. ارتباطات شخصی و اجتماعی در ترکیب و ساختار زندگی در هیچ جای دیگر مثل مجموعه‌های مسکونی با داده‌های مکان مورد نظر تأثیر نمی‌گذارند (تقی‌پور و سلطانزاده، ۱۳۹۵: ۸۳).

همچنین تعامل اجتماع محور در مجتمع‌های مسکونی، وضعیتی است که در آن، ساکنان از زندگی در محیط زندگی خود رضایت دارند و از همسایگی با سایر ساکنان لذت می‌برند. مجموعه شرایط زندگی به گونه‌ای است که به مرور زمان تعاملات اجتماعی بیش‌تر شده و افراد نسبت به محل زندگی خود تعلق خاطر و دلبستگی بیش‌تری پیدا می‌کنند و در نتیجه عمر مفید و ارزش مادی واحدهای مسکونی این نوع مجتمع‌ها در شرایط برابر بیش‌تر از سایر مجتمع‌ها می‌شود (سجادی قائم مقامی و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۷).

به‌طور کلی، تعاملات اجتماعی پایدار را به این صورت تعریف نمود: رضایت از ارتباط حسی و بصری بین دو یا چند نفر که موجب شکل‌گیری نظام‌های اجتماعی بیش‌تری می‌شود.

ازدحام، مقیاس انسانی و امنیت سه مؤلفه‌ای هستند که تقریباً با تعاملات اجتماعی همبستگی مشابهی دارند و می‌توان گفت عوامل ازدحام و امنیت به‌طور محسوس‌تری در مقوله آسایش قرار می‌گیرند. ازدحام را می‌توان نوعی انباشتگی، شلوغی و ازدحام جسمیت در محلات و مناطق شهری دانست.

امروزه یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های شهری، ازدحام و تراکم بالای جمعیتی است. مناطق با تراکم جمعیتی بالاتر دارای معضلات و مسائل اجتماعی عدیده‌ای هستند که بر لزوم توجه به فضاهای خلوت و آرام را در فضاهای شهری تأکید می‌کند. در بسیاری از مطالعات علوم اجتماعی تراکم جمعیتی بالا در یک منطقه یا محله مورد بررسی قرار گرفته است و نتایج نشان

برقراری ارتباط می‌تواند یک موضوع فیزیکی، یک نگاه یا مکالمه و ارتباط بین افراد باشد که خود نیازمند تعریف رویدادها و فعالیت‌های مناسب و در نتیجه نقش‌پذیری مردم در فضا و عضویت آنها در گروه‌ها و شبکه‌های اجتماعی است (بهزادفر و طهماسبی، ۱۳۹۲: ۱۸).

افراد گوناگون به سطوح مختلفی از تعامل اجتماعی تمایل دارند. طبق تعریف موسسه «PPS» فضاهای اجتماع‌پذیر، مکان‌هایی هستند که امکان تماس چهره به چهره به‌همراه خانواده، ملاقات دوستان و آشنایان و حضور فعالیت‌های گروهی را فراهم می‌آورند (محمدی و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۷). این مؤسسه مهم‌ترین عوامل و شاخص‌های مؤثر بر موفقیت فضا بر پایه مدل مکان مؤسسه در چهار بعد دسترس‌پذیری، فعالیت‌پذیری، راحتی و امکان برقراری تعامل اجتماعی معرفی می‌کند (رشیدیپور و سعیدی رضوانی، ۱۳۹۴: ۷).

ماکس وبر^۱، عنوان می‌نماید همسایگی عبارت است از روابط متقابل اجتماعی مبتنی بر مساعدت‌های متقابل در وضعیت‌های مختلف اضطراری و بحرانی. در بسیاری از مجموعه‌های آپارتمانی شاهد دوری و بیگانه بودن همسایگان از هم بوده و این در حالی است که از لحاظ کالبدی نزدیک و از لحاظ روحی، تعاون، همکاری و همدلی کیلومترها با هم فاصله دارند (غفوریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۳).

گل^۲، معتقد است فعالیت‌های اجتماعی خود به خود به دلیل حضور و تحرکات اجتماعی شهروندان در مکان‌ها حاصل می‌شود. همچنین وی تأمین فضا (مقر رفتاری) برای انجام فعالیت‌های روزانه مثل پیاده‌روی، راه رفتن و نشستن را زمینه مناسب برای بروز فعالیت‌ها و تعاملات اجتماعی می‌داند (غفوریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۳).

انواع تعامل اجتماعی

تعاملات متقابل رودررو شالوده اصلی همه شکل‌های کنش متقابل اجتماعی است. کنش متقابل روزمره به روابط و مناسبات ظریف میان آنچه در قالب کلمات بیان می‌کنیم و آنچه از طریق صور پرشمار ارتباط غیرکلامی به دیگران انتقال می‌دهیم، بستگی دارد. بنابراین به‌طور کلی انواع مختلف کنش‌های متقابل اجتماعی را می‌توان به دو دسته ارتباطات کلامی و ارتباطات غیرکلامی تقسیم نمود. گافمن^۴ در دسته‌بندی متفاوت دیگری دو نوع کنش

1. Project for Public Spaces
2. Max Weber
3. Gehl
4. Goffman

می‌دهد این مناطق دارای مشکلات اجتماعی زیادی هستند. اما وجود امنیت و ایمنی هم مانند ازدحام سبب آسایش ذهنی ساکنان می‌گردد. امنیت به معنای آزادی، آرامش و فقدان ترس است. برخی از کارشناسان احساس امنیت در یک جامعه را مهم‌تر از وجود امنیت در آن می‌دانند (محمودی و منصور پور، ۱۳۹۶: ۱۳).

فضاهای تعامل محور

فضا را می‌توان سیستمی از روابط میان اشیاء در نظر گرفت. فضایی که بین اشیاء قرار گرفته است (فضای مابین) فضای تهی نیست. بدون این فضا بازشناسی مستقل اشیاء عملی نیست و گذشته از آن، فضای مابین نقش بسیار مهمی در رابطه تک تک عناصر با یکدیگر ایفا می‌کند. فضای باز و مابین نقش مهمی در بازشناسی اشیاء و تعامل انسان با محیط پیرامون خود دارد. آپارتمان نشینی و فضاهای کم و کوچک برای زندگی، استفاده از فضاهایی عمومی را می‌طلبد، از یکسو امکانات و شرایط زندگی امروز، اجازه زندگی در خانه‌های ویلایی را به بسیاری از شهروندان نمی‌دهد. از سوی دیگر نیاز به وجود فضایی مکمل در کنار فضای داخلی آپارتمان‌ها، جهت پاسخگویی به نیازهای تفریحی و ایجاد رابطه مستمر با طبیعت و گسترش بخشی از عملکردهای فضای داخل به خارج، ضرورت توجه به فضای باز را تبیین می‌نماید. از منظر دیگر، توجه به فضاهای باز به عنوان محلی برای برقراری تعاملات اجتماعی و افزایش حضور مردم در نتیجه افزایش امنیت اجتماعی و ایجاد حس مسئولیت در ساکنان نسبت به محل زندگی خود، ضروری است. امروزه فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی، بخش جدایی ناپذیر از مجموعه‌های مسکونی و فضاهای عمومی به ویژه در کلان شهرها محسوب می‌شوند و در برآورده ساختن نیازهای اجتماعی و فردی شهروندان نقش اساسی و مهمی را ایفاء می‌کنند (مطلبی و همکاران، ۱۳۹۷: ۱۴۳).

کیفیت فضای معماری برای جذب افراد وابسته به وجود فاکتورهایی است که بخشی از آن به ساختار کالبدی فضای معماری مرتبط است. طراح می‌تواند در تعاملی دو سویه با کاربران فضا در فرایند برنامه‌ریزی و طراحی، فاکتورها و عوامل تأثیرگذار بر افزایش تعاملات اجتماعی در فضای معماری را شناسایی و طرح فضا را در مسیر تحقق زمینه‌ای برای فعالیت‌های انتخابی و اختیاری هدایت کند. با ایجاد کیفیت لازم برای فضایی تعامل پذیر حداقل شرایط برای امکان انجام فعالیت‌ها و در نتیجه افزایش احتمال حضور افراد در فضای معماری به عنوان نقطه شروع برای فعالیت‌های جمعی و تعاملات اجتماعی می‌شود (بنتلی و همکاران، ۱۳۸۲: ۱۲۰).

رضایت مسکونی

اندازه‌گیری میزان رضایت از سکونتگاه پیچیده است و به عوامل بسیاری بستگی دارد. رضایتمندی از محیط سکونتی به میزان رضایت در دو معیار واحدهای مسکونی و محله یا واحدهای همسایگی مستقیم و ویژگی‌های شخصیتی، فرهنگی و اجتماعی وی غیرمستقیم بستگی دارد (امینی و همکاران، ۱۳۹۲: ۲).

کیفیت زندگی دارای رابطه با رضایتمندی است. در این رابطه سه نوع رضایت از زندگی وجود دارد: رضایت ناشی از برخورداری افراد از امکانات، رضایت ناشی از ارتباط که معطوف به روابط اجتماعی است و رضایت ناشی از بودن اینکه ما هستیم در قضاوت ما از کیفیت زندگی مؤثر است (مرصوصی و همکاران، ۱۳۹۴: ۸۳).

پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی وضعیتی است که ساکنان از زندگی در خانه و مجتمع خود رضایت داشته باشند و از همسایگی با سایر همسایگان لذت برند. در این وضعیت مجموعه شرایط زندگی به نحوی است که با گذشت زمان تعاملات اجتماعی بیش‌تر می‌شود و بیش‌تر ساکنان نسبت به محل زندگی خویش تعلق خاطر و دلبستگی می‌یابند. بنابراین ناخودآگاه حافظ سلامت و پایداری آن بوده، در نگهداری و بهبود وضعیت موجود مشارکت و هماهنگی خواهند داشت. در این صورت عمر مفید مجتمع‌های مسکونی پایدار نسبت به سایر مجتمع‌ها بیش‌تر می‌شود. همچنین ارزش ریالی واحدهای مسکونی این نوع مجتمع‌ها نیز در شرایط برابر بیش‌تر از سایر مجتمع‌ها است. پایداری اجتماعی، بهره‌وری مجتمع‌های مسکونی را به حداکثر می‌رساند (ضرغامی، ۱۳۸۹: ۱۰۴).

مشخصه‌های فیزیکی واحد مسکونی، امکانات همگانی، محیط اجتماعی و سرویس‌های ارائه شده در حیطه سکونت که

موضوع‌گیری هنجاری نسبت به زندگی خوب به دست می‌آید، هر دو تعریف دارای جهت‌گیری اجتماعی و سیاسی هستند (غفوریان و همکاران، ۱۳۹۶: ۳۲).

پیشینه پژوهش

دانشپور و چرخچیان (۱۳۸۶)، ابعاد کالبد فضای عمومی و قابلیت‌های آن در رابطه با اجتماع‌پذیری فضا را موقعیت قرارگیری و دسترسی سواره و پیاده، چگونگی شکل‌گیری و سامان‌دهی فضاها، فرم، هندسه، نظم، هماهنگی، تخصص، هارمونی، تنوع ابعاد و تناسبات و سایر ابعاد زیبایی‌شناسانه را می‌دانند.

ذیحی و همکاران (۱۳۹۰)، به بررسی رابطه بین میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی و تأثیر مجتمع‌های مسکونی بر روابط انسان پرداختند. آنها در مطالعه خود به این نتیجه رسیدند که احساس رضایت از یک محیط می‌تواند سبب تأثیرات مثبت محیط در روند روابطی که در آن محیط در حال شکل‌گیری و انجام است، گردد و بین میزان رضایت از یک مجتمع و تأثیر آن بر روابط افراد رابطه قوی وجود دارد.

امینی و همکاران (۱۳۹۲)، به بررسی تطبیقی میزان رضایتمندی ساکنان بین دو نمونه از مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه و بلندمرتبه، پرداختند. طبق نتایج مطالعه آنها ساکنان مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه نسبت به ساکنان مجتمع مسکونی بلندمرتبه، از سطح روابط اجتماعی بالاتری برخوردار بودند و کمبود روابط اجتماعی بین ساکنان، عدم مشارکت و استفاده از فضاهای سبز جمعی، تراکم ساختمانی بیش از حد، دسترسی نامناسب به خدمات عمومی، انقطاع دید به وسیله ساختمان‌های بلند و ناهماهنگی با بافت اطراف از نقاط ضعف مجتمع‌های مسکونی بلندمرتبه به حساب می‌آید.

یزدانی و تیموری (۱۳۹۲)، برای ارائه راهکارهایی جهت بهبود روابط همسایگی و افزایش تعاملات اجتماعی ساکنین به مطالعه پرداختند و پس از بررسی‌های پیمایشی به این نتیجه رسیدند که همگنی اجتماعی ساکنین و بکارگیری الگوهای طراحی جهت ایجاد شرایط امن، جذاب و راحت برای حضور خانواده‌ها در فضاهای باز مجتمع، تأثیر به‌سزایی در افزایش تعاملات اجتماعی همسایگان دارد.

محمدزاده و جوانرودی (۱۳۹۵)، باز طراحی فضاهای جمعی و خصوصی مسکن در ساختار شهر ایرانی - اسلامی را مورد مطالعه قرار دادند. طبق یافته‌های آنها لازمه طراحی و معماری سالم را در توجه خاص به نیازها، خواسته‌ها، الگوهای اجتماعی و عمومی ساکنین به عنوان صاحبان اصلی مجتمع مسکونی می‌دانند.

سطح رضایتمندی را تعیین می‌نمایند. بر اساس نوع مسکن، مکان، آن، اجتماع، پیش زمینه‌های فرهنگی و همچنین نوع ملیت تغییر می‌کند. بنابراین برای مطالعه رضایتمندی سکونتی در هر منطقه، باید مشخصه‌هایی را تعیین نمود که مختص همان منطقه باشد. در نتیجه بررسی رضایتمندی سکونتی باید هم بر اساس تعاریف و مفاهیم بین‌المللی و هم بر اساس مطالعات انجام شده در کشورهای مشابه انجام گیرد. ارزیابی رضایتمندی سکونتی از خانه‌ها و همسایگی آن بر اساس جنبه‌های عملکردی، دسترسی، کفایت و کارایی فضایی، زیبایی‌شناختی، امنیت، خلوت (حریم) و حس اجتماعی در میان افراد انجام می‌گیرد. همان‌طور که در بالا گفته شد، نوع مسکن که خلوت و حریم خصوصی را برای ساکنان فراهم می‌کند، در رضایتمندی مؤثر است (نقیبی و حسینی، ۱۳۹۳: ۱۸).

کنتیرا (۱۹۷۷)، سه جزء اصلی را در ارزیابی ساکنان از محل زندگی مؤثر می‌داند: جنبه‌های فضایی (معماری و شهرسازی) جنبه‌های انسانی (همچون روابط اجتماعی) و جنبه عملکردی (خدمات و تسهیلات). پژوهش‌های تجربی جدیدتر همچون پژوهش‌های بُنایتو (۲۰۰۶) و آیلو و آردنه (۲۰۱۰)، بُعد چهارم دیگری شامل متغیرهای زمینه‌ای همچون نحوه زندگی، جمعیت و نگهداری را به الگوی کنتیرا اضافه نمودند. بُنایتو و همکارانش در مطالعات متعددی که در خصوص رضایت از محیط همسایگی شهروندان رُمی انجام داده‌اند، رضایت را وابسته به جنبه‌های کالبدی (ظاهر توده و فضا، کارایی محیط و حضور طبیعت)، جنبه‌های اجتماعی (مردم و تعاملات اجتماعی)، جنبه‌های عملکردی (خدمات عمومی، خدمات تفریحی، خدمات تجاری، خدمات حمل و نقل)، جنبه‌های زمینه‌ای (سلامتی و بهداشت و نگهداری) می‌دانند (بهزادفر و قاضی‌زاده، ۱۳۹۰: ۱۷-۱۸).

مارکوسو و سرکیسیان (۱۹۸۶)، رضایت محیط مسکونی را منوط به متغیرهای «سازگاری، نگهداری، ظاهر بصری مطبوع، رضایت از مدیریت، حضور همسایگان همگن، درک ارزش اقتصادی و رضایت از سایر همسایگان» می‌دانند؛ سازگاری ساکنان با تأثیر بر ارزش اقتصادی، مطبوعیت ظاهر و همچنین نگهداری در رضایت از محیط مسکونی تأثیرگذار است. همگنی ساکنان و نگهداری با واسطه رضایت از همسایگی بر رضایت از محیط مسکونی مؤثر است (طبی مسرور و رضایی موید، ۱۳۹۴: ۶۴).

الکساندر (۱۹۷۷)، ملاقات گاه به گاه و غیررسمی را زمینه توسعه دوستی‌ها و روابط روزمره مردم دانسته است. تعریف سطح مطلوب تعامل، به‌طور ذهنی از گفته‌های مردم و به‌طور عینی از

خانوار بود. لازم به توضیح است که انتخاب مجتمع‌های مورد بررسی با توجه به دو الگوی بلند مرتبه و میان مرتبه انتخاب شدند. حجم نمونه تحقیق با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۳۱۶ نفر به دست آمد. اما جهت اطمینان تعداد ۳۵۰ پرسشنامه پخش و در نهایت ۳۴۸ پرسشنامه تکمیل گردید. لازم به توضیح است که تعداد نمونه هر مجتمع با توجه به نسبت تعداد واحدهای مسکونی در هر مجتمع به کل جامعه تعیین شد. روش نمونه‌گیری در تحقیق حاضر ابتدا به صورت خوشه‌ای (بلوک بندی) و سپس تصادفی ساده انجام گرفت.

گردآوری اطلاعات از طریق پرسش‌نامه محقق ساخته با متغیرهای مستخرج از مبانی نظری و پیشینه تحقیق انجام شد. مؤلفه‌های مورد بررسی شامل تعاملات اجتماعی در محیط زندگی (جنبه نظام‌های اجتماعی، جنبه کالبدی، جنبه آسایشی، جنبه هویتی) و رضایت از تعاملات اجتماعی بودند که با استفاده از پیش‌آزمون و آزمون آلفای کرونباخ پایایی ابزار با ضریب بالاتر از ۰/۷ مورد تأیید قرار گرفت. برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چند گروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. داده‌های تحقیق با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد آزمون و تحلیل قرار گرفت.

محدوده مورد مطالعه

تبریز مرکز استان آذربایجان شرقی ایران است. در ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و دو دقیقه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ با وسعت حدود ۱۱۸۰۰ کیلومتر واقع شده است و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۳۴۰ متر می‌باشد.

جمعیت تبریز در سال ۱۳۹۵ خورشیدی بالغ بر ۱ ۵۵۸ ۶۹۳ نفر بوده است و در سال ۲۰۲۲ میلادی به ۱ ۶۴۳ ۹۶۰ نفر رسیده است؛ که بر این اساس، پنجمین شهر پرجمعیت ایران و ۳۴۴مین شهر پرجمعیت جهان به‌شمار می‌رود (<https://fa.wikipedia.org>). تبریز از سمت جنوب به رشته کوه منفرد همیشه پر برف سهند و از شمال شرق به کوه سرخ قام عون بن علی (عینالی) محدود می‌شود. رودخانه آجی چای (تلخه رود) از قسمت شمال و شمال غرب تبریز می‌گذرد و مهران‌رود از میانه تبریز می‌گذرد که اکثراً در فصول مختلف سال بی‌آب است (سایت شهرداری تبریز، ۱۴۰۱). شکل ۱، موقعیت استان آذربایجان شرقی در تقسیمات کشوری و شهر تبریز در استان را نشان می‌دهد.

قره‌بیگلو و همکاران (۱۳۹۵)، با بررسی تأثیر تعاملات اجتماعی بر خلق مکان در معماری اسلامی، معتقدند که سه بعد عملکرد مکان و محیط، پاسخ‌دهندگی مکان و محیط، زیبایی‌شناختی مکان و محیط و مؤلفه‌های وابسته آن‌ها، نشأت گرفته از اندیشه‌های اسلام جهت وحدت جامعه اسلامی است. اجتماع پذیری فضای معماری با هم‌نشستی مناسب عامل‌های کالبدی- فضایی و روانی- اجتماعی کاربران فضای معماری حاصل می‌شود. این اجتماع پذیری با هم‌ساختی و سازگاری کالبد فضا و رفتارهای بین فردی و فرا فردی افزایش می‌یابد.

محمودی و منصورپور (۱۳۹۶)، برای پاسخ به این سوال که چه مؤلفه‌هایی دارای بیش‌ترین تأثیر بر الگوهای تعاملات اجتماعی ساکنان محلات مسکونی هست و مؤلفه‌های کالبدی تا چه میزان بر این موضوع تأثیرگذار است با روش توصیفی- پیمایشی به این نتیجه رسیدند که محیط‌های اجتماع محور دارای چهار مقوله: هویت، آسایش، نظام‌های اجتماعی و ساختاری- کالبدی می‌باشند.

مهرابیان و عبداللهی (۱۳۹۸)، راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی را بررسی کرده و با روش استنباطی و توصیفی نشان دادند که میان ویژگی‌های کالبدی فضاهای معماری نظیر مبلمان مناسب، آسایش اقلیمی، تعریف ورودی‌ها، تفکیک حریم عمومی و خصوصی از هم، امنیت، تعریف بدنه‌ها و هویت جداره‌ها، خوانایی، بهره‌گیری از تمامی حواس، پیش‌بینی فعالیت‌های جاذب، اختلاط کاربری، فضاهای کانونی جهت تجمع و تعاملات اجتماعی بین ساکنین در مجتمع‌های مسکونی رابطه معناداری وجود دارد.

قره‌خانی و همکار (۱۳۹۸)، به بررسی نقش فضاهای تعاملات اجتماعی بر کیفیت زندگی در مجتمع‌های مسکونی پرداختند و به این نتیجه رسیدند که هر چه میزان احساس رضایت نسبت به یک محیط بیش‌تر شود، افراد احساس تعلق خاطر بیش‌تری نسبت به آن محیط نموده و از بودن در آن محیط احساس آرامش بیش‌تر می‌کنند و در نهایت روابط در محیط گرم‌تر و تأثیر محیط بر افراد بیش‌تر خواهد شد. نتایج تحقیق آن‌ها به شیوه کمی و میدانی و با بررسی نمونه‌های موردی نشان داد که برای بهبود و ارتقای کیفیت زندگی و کمیت فضاهای شهری به خصوص مسکونی، نوع طراحی براساس اصول و معیارهای اجتماعی و فرهنگی از جمله همسایگی و اجتماع پذیری است.

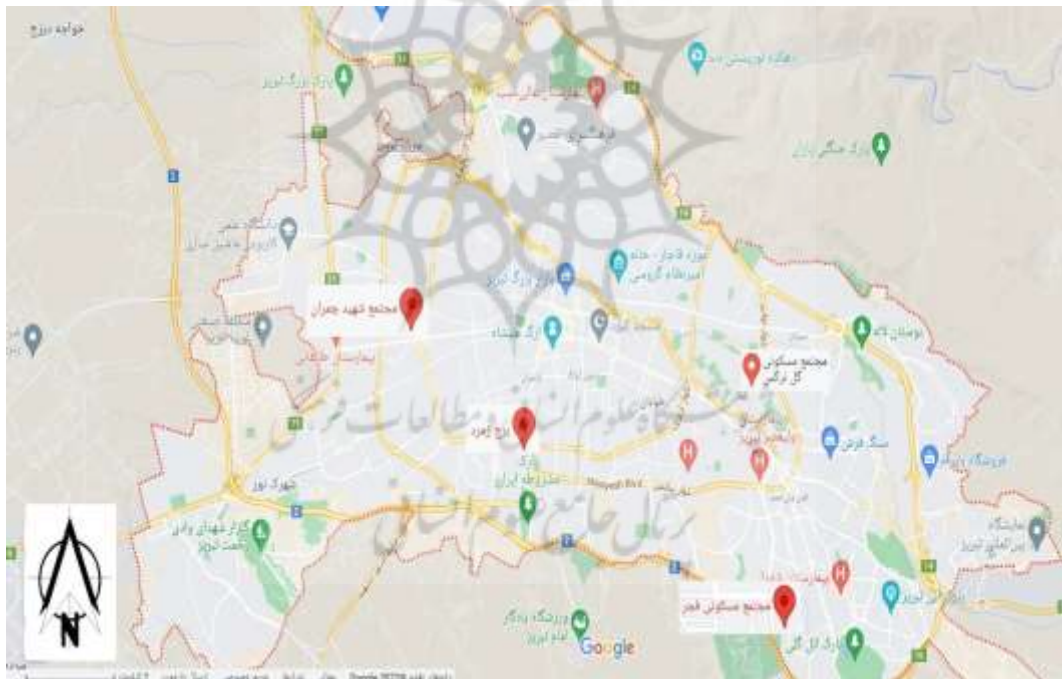
روش انجام پژوهش

روش تحقیق در مطالعه حاضر توصیفی - تحلیلی بوده است. جامعه آماری تحقیق شامل کلیه ساکنان مجتمع‌های گل نرگس، برج زمرد، شهید چمران، فجر، شاه (اثل) گلی تبریز، به تعداد ۱۴۲۸

شکل ۱. موقعیت استان آذربایجان شرقی در تقسیمات کشوری و شهر تبریز در استان

در این مطالعه محدوده مورد بررسی شامل ۴ مجتمع مسکونی است (شکل ۲). گل نرگس، برج زمرد، شهید چمران، فجر شاه (اثل‌گلی، بوده

شکل ۲. موقعیت مجتمع‌های مورد بررسی در شهر تبریز

مجتمع مسکونی گل نرگس

مجتمع مسکونی ۳۰۰ واحدی گل نرگس تبریز در بلوار استاد شهریار، خیابان گلکار، خیابان بعثت واقع شده است. شامل ۳ برج به نام‌های عارف، مبین و شهریار می‌باشد. برج‌های عارف و مبین

هر کدام ۱۶ طبقه و برج شهریار در ۲۰ طبقه احداث گردیده‌اند. هر طبقه برج‌ها شامل ۶ واحد مسکونی می‌باشد که در سه متراژ ۱۲۸، ۱۱۰ و ۱۰۵ متری ساخته شده‌اند. هر برج دارای ۳ طبقه پارکینگ در زیر زمین می‌باشد.

شکل ۳. نقشه موقعیت جغرافیایی مجتمع گل نرگس تبریز

مسکونی در ۱۵ طبقه می‌باشند. تعداد واحدها در هر طبقه شامل ۱۰ واحد مسکونی می‌باشد. پارکینگ‌ها در طبقه همکف و دو طبقه زیر زمین قرار گرفته‌اند.

مجموعه مسکونی برج زمرد

برج‌های مسکونی دوقلوی زمرد در خیابان آزادی، میدان حکیم نظامی تبریز واقع شده‌اند. این برج در مجموع شامل ۳۰۰ واحد

شکل ۴. نقشه موقعیت جغرافیایی مجموعه مسکونی برج زمرد تبریز

رسیده است. با توجه به موقعیت استراتژیک این مجتمع از لحاظ نزدیک بودن به مراکز خرید متعدد، مراکز درمانی و سایت وسیع آن نقش مؤثری در حفظ و احیای کالبد شهر دارد.

مجتمع مسکونی شهید چمران تبریز

مجتمع مسکونی «دکتر چمران تبریز» با مساحت حدوداً ۷ هکتار واقع در منطقه ۴ تبریز دارای ۱۰ بلوک و ۳۰۰ خانوار می‌باشد. مجتمع مسکونی نام برده در سال ۱۳۶۲ ساخته و به بهره‌برداری

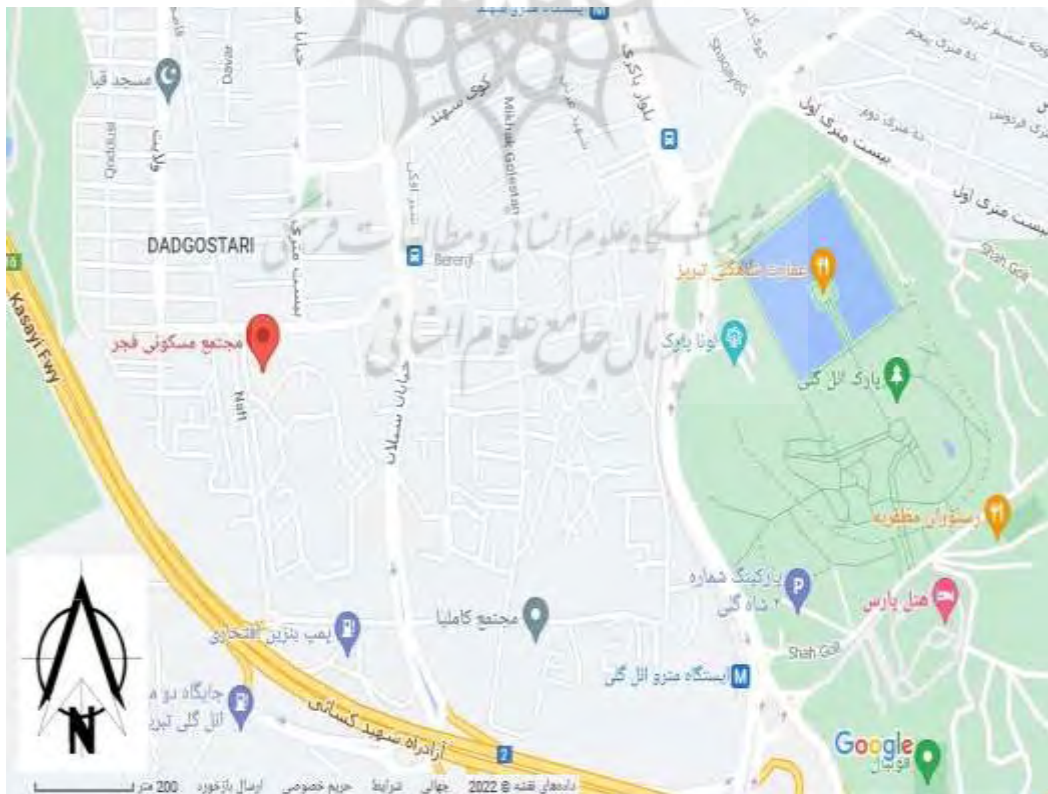

شکل ۵. نقشه موقعیت جغرافیایی مجتمع مسکونی چمران

مجتمع مسکونی فجر دارای ۴ طبقه دو واحدی بوده و جزو آپارتمان‌های با ارتفاع متوسط طبقه‌بندی می‌گردد.

مجتمع مسکونی فجر ائل‌گلی تبریز

مجتمع مسکونی فجر ائل‌گلی تبریز شامل ۶۶ بلوک و ۵۲۸ واحد مسکونی می‌باشد که در سال ۱۳۷۴ به بهره‌برداری رسیده است.

شکل ۶. نقشه موقعیت جغرافیایی مجتمع فجر ائل‌گلی

یافته‌ها

یافته‌های استنباطی

تفاوت میانگین عدم رضایت جنبه کالبدی فضای تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه
جهت تعیین تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه کالبدی فضای تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه از

آزمون تحلیل واریانس استفاده شد. اطلاعات جدول ۱، سطح معناداری ۰/۰۰۰ را نشان می‌دهد. اطلاعات جدول ۲، نیز نشان می‌دهد که ساکنان مجتمع شهید چمران، بیش‌ترین انتقاد را به جنبه کالبدی فضای تعاملات اجتماعی، نسبت به ساکنان سایر مجتمع‌ها دارند و ساکنان مجتمع فجر شاه(اثل) گلی بیش‌ترین رضایت را دارا می‌باشند.

جدول ۱. آزمون آنالیز واریانس میانگین جنبه کالبدی فضای تعاملات اجتماعی

منبع تغییرات	مجموع مجذورات	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۴۰۳/۱۴۸	۵	۸۰/۶۳	۴۵/۱۶۶	۰/۰۰۰
درون گروه‌ها	۶۱۰/۵۴	۳۴۲	۱/۷۸		
کل	۱۰۱۳/۶۸	۳۴۷			

جدول ۲. آماره‌های توصیفی میانگین جنبه کالبدی فضای تعاملات اجتماعی

مجتمع	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
گل نرگس	۷/۳	۱/۱۵۸	۶	۱۰
برج زمرد	۷/۶۸	۱/۴۶۵	۵	۱۲
شهید چمران	۹/۷	۱/۲۸۱	۷	۱۳
فجر شاه (اثل) گلی	۶/۷	۱/۳۳۵	۴	۱۴

نشان می‌دهد که ساکنان مجتمع‌های گل نرگس و برج زمرد بیش‌ترین اختلاف میانگین را با ساکنان سایر مجتمع‌های مورد مطالعه دارند.

با توجه به معناداری آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. نتایج آزمون LSD در جدول ۳، ارائه شده است و نتایج

جدول ۳. آزمون LSD

مجتمع مسکونی	گل نرگس	برج زمرد	شهید چمران	فجر شاه (اثل) گلی
گل نرگس	-	*	*	*
برج زمرد	-	*	*	*
شهید چمران	-	*	*	*
فجر شاه (اثل) گلی	-	*	*	*

معناداری ۰/۰۰۰ را نشان می‌دهد. اطلاعات جدول ۵، نیز نشان می‌دهد که ساکنان مجتمع فجر شاه(اثل) گلی بیش‌ترین رضایت را از نظر میانگین جنبه کالبدی (شکل‌گیری روابط اجتماعی) فضای تعاملات اجتماعی، نسبت به ساکنان سایر مجتمع‌ها دارند و ساکنان مجتمع شهید چمران، بیش‌ترین انتقاد را نسبت به این جنبه دارا هستند.

تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه کالبدی (شکل‌گیری روابط اجتماعی) تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه

جهت تعیین تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه آسایشی تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد. اطلاعات جدول ۴، سطح

جدول ۴. آزمون آنالیز واریانس میانگین

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۱۰۹۱/۴۹	۵	۲۱۸/۲۹۸		
درون گروه‌ها	۱۵۲۷/۱۸۸	۳۴۲	۴/۴۶۵	۴۸/۸۸۶	۰/۰۰۰
کل	۲۶۱۸/۶۷۸	۳۴۷			

جدول ۵. آماره‌های توصیفی میانگین

مجتمع	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
گل نرگس	۱۵/۲۸	۱/۹۳	۱۲	۱۹
برج زمرد	۱۷/۸۲	۲/۷۵	۱۱	۲۲
شهید چمران	۱۹/۱	۱/۷۱	۱۶	۲۳
فجر شاه (اثل) گلی	۱۴/۴۳	۱/۹۶	۱۰	۱۹

می‌شود که مجتمع‌های برج زمرد، شهید چمران بیش‌ترین تفاوت میانگین را با سایر مجتمع‌های مورد مطالعه دارند.

با توجه به معناداری آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. نتایج آزمون LSD در جدول ۶ آورده شده است. ملاحظه

جدول ۶. آزمون LSD

مجتمع مسکونی	گل نرگس	برج زمرد	شهید چمران	فجر شاه (اثل) گلی
گل نرگس		*	*	*
برج زمرد			*	*
شهید چمران				*
فجر شاه (اثل) گلی				

سطح معناداری ۰/۰۰۰ را نشان می‌دهد. اطلاعات جدول ۸، نیز نشان می‌دهد که ساکنان مجتمع شهید چمران بیش‌ترین انتقاد و نارضایتی را از نظر میانگین جنبه نظام‌های اجتماعی تعاملات اجتماعی، نسبت به ساکنان سایر مجتمع‌ها دارند و ساکنان مجتمع برج زمرد بیش‌ترین رضایت را دارا می‌باشند.

تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه نظام‌های اجتماعی در تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه جهت تعیین تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه سازگاری و چگونگی تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه از آزمون تحلیل واریانس استفاده شد. اطلاعات جدول ۷،

جدول ۷. آزمون آنالیز واریانس میانگین

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۷۹۵/۶۸۹	۵	۱۵۹/۱۳۸		
درون گروه‌ها	۲۸۸۴/۶۱	۳۴۲	۸/۴۳۵	۱۸/۸۶۷	۰/۰۰۰
کل	۳۶۸۰/۳	۳۴۷			

جدول ۸. آماره‌های توصیفی میانگین

مجموع	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
گل نرگس	۱۸/۳۲	۱/۹۸	۱۳	۲۳
برج زمرد	۱۶/۹۶	۳/۳۲	۹	۲۷
شهید چمران	۲۰/۸۲	۳/۲۵	۱۵	۲۸
فجر شاه (اثل) گلی	۲۰/۵۴	۲/۴۳	۱۴	۲۶

نرگس، برج زمرد بیش‌ترین تفاوت میانگین را با سایر مجتمع‌ها دارند جدول (۹).

با توجه به معناداری آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. نتایج آزمون LSD، نشان داد که مجتمع‌های گل

جدول ۹. آزمون LSD

مجموع مسکونی	گل نرگس	برج زمرد	شهید چمران	فجر شاه (اثل) گلی
گل نرگس	*	*	*	*
برج زمرد	*	*	*	*
شهید چمران	*	*	*	*
فجر شاه (اثل) گلی	*	*	*	*

معناداری ۰/۰۰۰ را نشان می‌دهد. طبق اطلاعات جدول ۱۱، ساکنان مجتمع‌های شهید چمران و فجر شاه (اثل) گلی بیش‌ترین انتقاد و عدم رضایت را به جنبه آسایشی (خلوت و ازدحام و کنترل تعامل اجتماعی) تعاملات اجتماعی در مجتمع محل سکونت خود دارند و ساکنان مجتمع گل نرگس بیش‌ترین رضایت را دارا می‌باشند.

تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه آسایشی (خلوت و ازدحام و کنترل تعامل اجتماعی) تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه

جهت تعیین تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه هویتی تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه، از آزمون تحلیل واریانس استفاده گردید. نتایج جدول ۱۰، سطح

جدول ۱۰. آزمون آنالیز واریانس میانگین

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۲۰۳۵/۷۹	۵	۴۰۷/۱۵۹		
درون گروه‌ها	۱۲۸۸/۶۴۴	۳۴۲	۳/۷۶۸	۱۰۸/۰۵	۰/۰۰۰
کل	۳۳۲۴/۴۳۷	۳۴۷			

جدول ۱۱. آماره‌های توصیفی میانگین

مجموع	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
گل نرگس	۷/۶۴	۱/۵۵۴	۵	۱۰
برج زمرد	۸/۳۸	۲/۰۱	۴	۱۳
شهید چمران	۱۳/۴۵	۲/۴۴	۹	۲۰
فجر شاه (اثل) گلی	۱۲/۷۶	۱/۷	۸	۱۹

نتایج آزمون LSD نشان می‌دهد که گل نرگس، برج زمرد بیش‌ترین تفاوت میانگین را با سایر مجتمع‌ها دارند جدول (۱۲).

با توجه به معناداری آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید.

جدول ۱۲. آزمون LSD

مجتمع مسکونی	گل نرگس	برج زمرد	شهید چمران	فجر شاه (اثر) گلی
گل نرگس	■	-	*	*
برج زمرد	-	■	*	*
شهید چمران	*	*	■	-
فجر شاه (اثر) گلی	*	*	-	■

نشان می‌دهد. نتایج جدول ۱۴، نشان می‌دهد که ساکنان مجتمع مسکونی شهید چمران بیش‌ترین انتقاد را نسبت به جنبه آسایشی (امنیت) تعاملات اجتماعی محل سکونت خود دارند و ساکنان مجتمع گل نرگس بیش‌ترین رضایت را دارا می‌باشند.

تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه آسایشی (امنیت) در تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه جهت تعیین تفاوت میانگین عدم رضایت از جنبه امنیت تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه، از آزمون تحلیل واریانس استفاده گردید. نتایج جدول ۱۳، سطح معناداری ۰/۰۰۰ را

جدول ۱۳. آزمون آنالیز واریانس میانگین

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۵۶۹/۸۶۵	۵	۱۱۳/۹۷		
درون گروه‌ها	۶۱۰/۸۶۵	۳۴۲	۱/۷۸۴	۶۳/۸۹۹	۰/۰۰۰
کل	۱۱۷۹/۸۷	۳۴۷			

جدول ۱۴. آماره‌های توصیفی میانگین

مجتمع	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
گل نرگس	۸/۵	۱/۲۷	۶	۱۲
برج زمرد	۹/۲	۱/۵۵	۶	۱۳
شهید چمران	۱۲/۵	۱/۴	۹	۱۵
فجر شاه (اثر) گلی	۹/۵	۱/۲۲	۵	۱۳

گردید. نتایج آزمون LSD نشان می‌دهد که مجتمع گل نرگس بیش‌ترین تفاوت میانگین را با سایر مجتمع‌ها دارد جدول (۱۵).

با توجه به معناداری آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده

جدول ۱۵. آزمون LSD

مجتمع مسکونی	گل نرگس	برج زمرد	شهید چمران	فجر شاه (اتل) گلی
گل نرگس	*	*	*	*
برج زمرد	*	*	*	-
شهید چمران	*	*	*	*
فجر شاه (اتل) گلی	*	*	-	*

استفاده گردید. نتایج جدول ۱۶، سطح معناداری ۰/۰۰۰ را نشان می‌دهد. نتایج جدول ۱۷، نشان می‌دهد ساکنان مجتمع گل نرگس بیش‌ترین رضایت و ساکنان مجتمع چمران بیش‌ترین میانگین عدم رضایت را دارا می‌باشند.

تفاوت میانگین رضایت کلی از تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه
جهت تعیین تفاوت میانگین عدم رضایت از تعاملات اجتماعی در بین ساکنان مجتمع‌های مورد مطالعه، از آزمون تحلیل واریانس

جدول ۱۶. آزمون آنالیز واریانس میانگین

منبع تغییرات	مجموع مجزورات	درجه آزادی	میانگین مجزورات	مقدار F	سطح معنی‌داری
بین گروه‌ها	۵۶۹/۸۶	۵	۱۱۳/۹۷		
درون گروه‌ها	۶۱۰/۰۰۶	۳۴۲	۱/۷۸	۶۳/۹	۰/۰۰۰
کل	۱۱۷۹/۸۸۷	۳۴۷			

جدول ۱۷. آماره‌های توصیفی میانگین

مجتمع	میانگین	انحراف معیار	حداقل	حداکثر
گل نرگس	۸/۵	۱/۲۷	۶	۱۲
برج زمرد	۹/۲۲	۱/۵۵	۶	۱۳
شهید چمران	۱۲/۵	۱/۴	۹	۱۵
فجر شاه (اتل) گلی	۹/۵	۱/۲۲	۵	۱۳

با توجه به معناداری آزمون F برای پیگیری تفاوت‌های معناداری در تحلیل‌های چندگروهی، از آزمون تعقیبی LSD استفاده گردید. نتایج آزمون LSD نشان می‌دهد که مجتمع‌های برج

جدول ۱۸. آزمون LSD

مجتمع مسکونی	گل نرگس	برج زمرد	شهید چمران	فجر شاه (اتل) گلی
گل نرگس	*	*	*	*
برج زمرد	*	*	*	*
شهید چمران	*	*	*	*
فجر شاه (اتل) گلی	*	*	*	*

مجتمع و عدم همگنی ساکنان به عدم رضایت از محیط بیش‌تر دامن می‌زند. در حالی‌که ساکنان مجتمع فجر شاه (اثل‌گلی بیش‌ترین رضایت را از نظر میانگین جنبه کالبدی (شکل‌گیری روابط اجتماعی) فضای تعاملات اجتماعی، نسبت به ساکنان سایر مجتمع‌ها دارند. یافته‌های تحقیق حاضر با یافته‌های ذبیحی، حبیب و رهبری‌منش (۱۳۹۰)، یزدانی و تیموری (۱۳۹۲)، محمدزاده و جوانرودی (۱۳۹۵)، محمودی و منصورپور (۱۳۹۶)، همراستا می‌باشد. بنابراین طراحان مجتمع‌های مسکونی باید در طراحی فضاهای عمومی و نیمه عمومی مجتمع‌ها امکان برقراری تعاملات اجتماعی را که از نیازهای اساسی بشر است در حدودی مشخص و با در نظر گرفتن عوامل دیگری همچون خلوت و حریم خصوصی و محرمیت ساکنین در نظر داشته و فراهم نمایند تا بتوان با طراحی مناسب فضای کافی برای برقراری روابط انسانی و اجتماعی، کیفیت تعاملات اجتماعی افزایش یابد.

راهکارها

- با توجه به یافته‌های تحقیق، راهکارهای زیر پیشنهاد می‌شود:
- ✓ کاهش ازدحام و افزایش خلوت در طراحی فضاهای مجتمع مسکونی در شهر تبریز؛
  - ✓ افزایش کیفیت تعاملات اجتماعی از طریق طراحی مناسب فضاهای عمومی، نیمه عمومی و خصوصی؛
  - ✓ مشخص نمودن حریم‌ها و قلمروها؛
  - ✓ شناسایی فعالیت‌های مختلف رده‌های سنی و توجه به آن در طراحی (به عنوان مثال فضای بازی کودکان و سالمندان و جوانان)؛
  - ✓ مفصل‌بندی فضایی در طراحی به‌گونه سلسله مراتبی از فضاهای عمومی تا خصوصی شامل فضاهای نیمه عمومی و نیمه خصوصی؛
  - ✓ لحاظ کردن کیفیت محرمیت بصری و صوتی عرصه‌های خصوصی در طراحی فضاهای مجتمع‌های شهر تبریز؛
  - ✓ تأمین محرمیت عرصه خصوصی در مقابل حریم‌های خصوصی و نیز حریم نیمه خصوصی راه پله و ... چگونگی استقرار واحدهای مسکونی در کنار هم؛
  - ✓ عدم جانمایی پارکینگ‌ها در قسمت پیلوتی ساختمان‌ها برای داشتن فضایی باز و در امتداد فضاهای عمومی.

References

- Amini, S., Hoseini, B., & Norouziyan Maleki, S. (2014). Comparative study of residents' satisfaction level between two examples of mid-rise and high-rise residential complexes, case examples: Shahid Mahalati and Subhan residential complexes. *Journal of Armanshahr Architecture and Urbanism*, 6(11) 1- 13. (In Persian)

بحث و نتیجه‌گیری

مطالعه حاضر با هدف شناسایی نگرش ساکنین مجتمع‌های مسکونی در خصوص امکان تعاملات اجتماعی در چهار مجتمع مسکونی شهر تبریز با استفاده از روش پیمایش اجرا شد. محیط‌های اجتماع محور دارای ۴ مقوله هویت، آسایش، نظام‌های اجتماعی و ساختاری- کالبدی می‌باشند که هرکدام از آنها به نوعی باهم در ارتباطند. نادیده گرفته شدن این چهار مقوله در ساخت و سازهای امروزی موجب نارضایتی ساکنان از کیفیت و کمیت تعاملات اجتماعی شده است. زیرا بیش‌تر مردم در محیط‌های مسکونی خود با دیگران آشنا شده، آن‌ها را درک و تجربه می‌کنند و به این ترتیب، امکان ارزش گذاری برایشان فراهم می‌شود. ارتباط‌های شخصی و اجتماعی در ترکیب و ساختار زندگی در هیچ جای دیگر مثل مجموعه‌های مسکونی با داده‌های مکان مورد نظر تأثیر نمی‌گذارند.

یافته‌های تحقیق حاضر نشان داد که بیش‌ترین عدم رضایت در تمام جنبه‌های نظام‌های اجتماعی را ساکنان مجتمع شهید چمران داشته‌اند و این امر منجر به تأثیر منفی در ساکنان نسبت به محیط زندگی می‌شود. با توجه به یافته تحقیق طراحی فضای عمومی داخلی ساختمان و چه در فضای بیرونی و محوطه مجتمع امکان تعاملات اجتماعی را تحت تأثیر قرار می‌دهد. ویژگی سلسله مراتبی فضاها در روابط اجتماعی و شدت ارتباط میان افراد بسیار مؤثر است. کلمات ساده «ارتباط دیداری و شنیداری» می‌تواند در رابطه با دیگر اشکال ارتباط و به عنوان بخشی از گستره فعالیت‌های اجتماعی، از فعالیت‌های بسیار ساده و غیر مشخص تا ارتباطات پیچیده و درگیری‌های احساسی مطرح گردد. مجتمع شهید چمران جزو مجتمع‌های میان‌مرتبه شهر تبریز محسوب می‌شود و عدم رضایت ساکنان نسبت به فضای تعاملات اجتماعی در تمامی جنبه‌های آن نشان می‌دهد که ساکنان در محیط زندگی خود احساس نیاز به وجود مکان و فضای مناسب برای داشتن تعاملات اجتماعی مناسب دارند.

در مجتمع چمران به دلیل جانمایی پارکینگ‌ها در قسمت پیلوتی ساختمان‌ها که فضایی باز و در امتداد فضاهای عمومی می‌باشد و عدم کنترل بر فضای پارکینگ به دلیل مشاع بودن این فضاها، روابط اجتماعی بیش از حد شده و همین مسئله موجب نارضایتی ساکنین این مجتمع از میزان بالای تعاملات اجتماعی گردیده است. همچنین عدم وجود امکانات آسایشی مناسب در

- Alimardani, M., Mehdi Nezhad, J., & Afhami, T. (2016). The qualitative growth of urban space in order to improve social interactions (Case Study: Ahmad Abad Street, Mashhad). *Two applied arts quarterly*, 4(7), 5- 14. (In Persian)
- Azizi, M., & Malek Mohammad Nezhad, S. (2007). Comparative study of two models of residential complexes (conventional and high-rise). *Fine arts Journal*, 32(32) 27- 38. (In Persian)
- Behzadfar, M., Gazizadeh, N. (2011). A sense of satisfaction from residential open space. Study sample: residential complexes in Tehran. *Fine arts journal*, 3(45) 18. (In Persian)
- Behzadfar, M., & Tahmasebi, A. (2013). Identifying and evaluating the factors affecting social interactions (Consolidation and Development of citizen relations in urban streets: Case Study: Sanandaj). *Bagh Nazar Journal*, 10(25) 17- 28. (In Persian)
- Bentley, A., Elkek, A., Maureen, P., McGlyn., S., & Smit, G. (2003). *Responsive environments: Designers' guide book*, translated by: Mostafi Behzadfar, Science and Industry Publications, Tehran. (In Persian)
- Bonaiuto, M. Fornara, F & Bonnes, M. (2006). *Perceived Residential Environment Quality In middle- And low-Extension Italian Cities*. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée, European Review of Applied Psychology*, 56: 23-34.
- Daneshpour, SA., & Charkhchian, M. (2007). Public spaces and factors affecting public life. *Bagh Nazar Journal*, 4(7) 19- 28. (In Persian)
- Deviran, E., Meshkini, A., Kazemian, Gh., & Aliabadi, Z. (2012). Investigating the intervention in the organization of worn out and inefficient urban tissues with a combined approach. *Research and urban planning quarterly*, 2(7) 71- 90. (In Persian)
- Eyni Far, A. (2003). A model for analysis of flexibility in traditional Iranian housing. *Fine arts Journal*, 13(13), 64- 77. (In Persian)
- Ghafourian, M., Afshin Mehr, V., & Norouzi Zadeh, Z. (2017). Identifying the components of social sustainability that are effective in increasing social interactions in residential complexes (Case Study: Abazar neighborhood, Tehran). *City identity Journal*, 11(2), 31- 42. (In Persian)
- Gharebeygloo, M., Farshchian, A., & Mohammad Alian, Z. (2016). The influence and effects of social interactions on the creation of place in Islamic architecture. *Journal of Arts and Humanities Studies*, 2(8 & 9), 1- 18. (In Persian)
- Gharekhani, K., Dezhdar, O., & Jalalian, S. (2020). Investigating the role of social interaction spaces on the quality of life in residential complexes, a case study: Saidieh, Kashani, Bo Ali and Imam Reza residential complexes in Hamadan city. *Journal of City identity*, 13(4), 109- 120. (In Persian)
- <https://fa.wikipedia.org>
- <https://www.tabriz.ir/>
- Kashfi, M., Hoseini, B., & Norouzian Maleki, S. (2013). The role of public spaces of high-rise buildings in increasing the social interactions of residents (Case Study: Tehran International Tower). *Journal of Urban Management*, 10(30), 7- 18. (In Persian)
- Lang, J. (2004). *Creation of architectural theory; The role of behavioral sciences in environmental design*. Translated by Alireza Einifar, Tehran: Tehran University Publications. (In Persian)
- Mahmoudi, A., & Mansour poor, M. (2017). Investigating the position of physical factors in social interactions of residential neighborhoods, a case study: Khoratan neighborhood, Dezful). *City identity Journal*, 11(3), 5- 15. (In Persian)
- Marcus, CC. & Sarkissian W. (1986). *Housing as if People Mattered*, Berkeley, University of California Press.
- Marsousi, N., Farhoudi, R., & Lajvardi, A. (2015). The cultural and social quality of life in Iran's cities, *Urban Ecological research*, 6(2), 79- 96. (In Persian)
- Matlabi, Gh., Zarghami, E., & Saadati Vegar, P. (2019). The role of reading open space on the creation of social interactions in residential complexes (Case Study: Saeediyeh Hamadan residential complex). *Iranian Architecture and Urbanism Publication*, 9(2), 139- 156. (In Persian)
- Mehrabian, S., & Abdollahi, F. (2019). Strategies to increase social interactions in residential complexes (Case study: Ekbatan , Behjat Abad and Farhangian residential complexes in Tehran). *Journal of architecture*, 2(11), 1- 9. (In Persian)

- Mohammad Zadeh, R., & Javanroudi, K. (2016). Redesigning public and private housing spaces in the Iranian-Islamic city structure, a case study of Baharestan Complex 2, Sanandaj. *Naqsh Jahan Journal*, 6(2), 36- 47. (In Persian)
- Mohammadi, M., Azimi, M., Moghaddam, H., & Rafieian, M. (2012). Urban public spaces, the realization of social interactions in historical contexts (Case Study: Old City of Lar). *Quarterly journal of restoration of cultural historical works and textures*, 2(4), 15- 27. (In Persian)
- Naghbi, N., & Hoseini, B. (2015). The effect of psychological, physical and environmental factors in increasing the satisfaction of residents of residential complexes. *Journal of Architecture and Sustainable Urbanism*, 2(2), 15- 25. (In Persian)
- Rashidpour, N., & Saeedi Rezvani, N. (2015). A comparative comparison of factors affecting the success of public spaces (streets and parks) in the mind and behavior of the citizens of Ankara and Tehran, emphasizing the role of the public space planning system in the mentioned cities. *Urban Studies Quarterly*, 4(14) 5- 18. (In Persian)
- Sajjadi Ghaemmaghami, P., Pourdeyhami, Sh., & Zarghami, E. (2011). The principles of social sustainability in residential complexes: from the perspective of the community of Iranian experts and experts. *Soffeh Journal*, 20(4) 75- 88. (In Persian)
- Taghipour, M., & Soltanzadeh, H. (2016). The role of environmental organization in the social interaction of residents of residential complexes in Shiraz (Amirkabir, Jannet, Abrisham, Motahari complexes). *Geography Spatial Programming Quarterly*, 6(1) 79- 102. (In Persian)
- Tebbi Masrour, A., & Rezaei Moayad, S. (2015). Evaluating the level of citizen satisfaction with residential qualities in residential complexes; Case Study: Hamadan residential complexes. *Journal of urban management*, 14(40) 61- 79. (In Persian)
- Yazdani, S., & Teymoori, S. (2013). The effect of open spaces in residential communities on increasing the social interactions of residents, case study: three residential complexes in Isfahan. *City identity Journal*, 7(15), 83- 92.
- Zabihi, H., Habib, F., & Rahbarimanesh, K. (2011). Investigating the relationship between the level of satisfaction with residential complexes and the impact of residential complexes on human relationships. *City identity Journal*, 5(8) 103- 117. (In Persian)
- Zarghami, E. (2011). Principles of social sustainability of residential complexes in Iranian-Islamic cities. *Iranian-Islamic City Studies Quarterly*, 1(2) 103- 118. (In Persian)
- امینی، صبا، حسینی، سید باقر، نوروزیان ملکی، سعید (۱۳۹۲). بررسی تطبیقی میزان رضایتمندی ساکنان بین دو نمونه از مجتمع‌های مسکونی میان مرتبه و بلندمرتبه، نمونه‌های موردی: مجتمع‌های مسکونی شهید محلاتی و سبحان. معماری و شهرسازی آرمانشهر، ۱۱(۱)، ۱-۱۳.
- بتلی، ای‌ین، ال‌کک، آلن، مورین. پال، مک‌گلین. سو، اسمیت. گراهام، (۱۳۸۲). محیط‌های پاسخده: کتاب راهنمای طراحان، ترجمه: مصطفی بهزادفر، انتشارات علم و صنعت، تهران.
- بهزادفر، مصطفی، قاضی‌زاده، سیده ندا (۱۳۹۰). حس رضایت از فضای باز مسکونی نمونه مورد مطالعه: مجتمع‌های مسکونی شهر تهران. نشریه هنرهای زیبا، ۳(۴۵)، ۱۸.
- بهزادفر، مصطفی، طهماسبی، ارسلان (۱۳۹۲). شناسایی و ارزیابی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر تعاملات اجتماعی (تحکیم و توسعه روابط شهروندی در خیابان‌های شهری: نمونه مورد مطالعه: سندج). باغ نظر، ۱۰(۲۵)، ۱۷-۲۸.
- تقی‌پور، ملیحه، سلطانزاده، حسن. (۱۳۹۵). نقش سازماندهی محیط در تعامل اجتماعی ساکنان مجموعه‌های مسکونی شیراز (مجتمع‌های امیرکبیر، جنت، ابریشم، مطهری). فصلنامه برنامه‌ریزی فضایی جغرافیا، ۶(۱)، ۷۹-۱۰۲.
- رشیدپور، نازیلا و سعیدی رضوانی، نوید (۱۳۹۴). مقایسه تطبیقی عوامل مؤثر بر موفقیت فضاهای عمومی (خیابان و پارک) در ذهن و رفتار شهروندان آنکارا و تهران با تأکید بر نقش نظام برنامه‌ریزی فضای عمومی در شهرهای مذکور. فصلنامه مطالعات شهری، ۴(۱۴)، ۴-۵.
- ۱۸.
- دانشپور، سید عبدالهادی، چرخچیان. مریم (۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. فصلنامه باغ نظر، ۴(۷)، ۱۹-۲۸.
- دویران، اسماعیل. مشکینی، ابوالفضل. کاظمیان، غلامرضا. علی‌آبادی. زینب (۱۳۹۰). بررسی مداخله در سامان‌دهی بافت‌های فرسوده و ناکارآمد شهری با رویکرد ترکیبی. فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، ۲(۷)، ۷۱-۹۰.

- ذبیحی، حسین، حبیب، فرح، رهبری منش، کمال (۱۳۹۰)، بررسی رابطه بین میزان رضایت از مجتمع‌های مسکونی و تأثیر مجتمع‌های مسکونی بر روابط انسان. هویت شهر، ۵(۸)، ۱۰۳-۱۱۷.
- سجادی قائم‌مقامی، پروین‌السادات، پور دیهیمی، شهرام، ضرغامی، اسماعیل (۱۳۸۹). اصول پایداری اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی: از دید جامعه صاحب نظران و متخصصان ایرانی. صفا، ۲۰(۴)، ۷۵-۸۸.
- ضرغامی، اسماعیل (۱۳۸۹)، اصول پایداری اجتماعی مجتمع‌های مسکونی در شهرهای ایرانی - اسلامی. فصلنامه مطالعات شهر ایرانی - اسلامی، ۱(۲)، ۱۰۳-۱۱۸.
- طبی مسرور، ابوالقاسم، رضایی موید، صادق (۱۳۹۴). ارزیابی میزان رضایت شهروندی از کیفیت‌های سکونتی در مجتمع‌های مسکونی؛ موردپژوهی: مجتمع‌های مسکونی شهر همدان. نشریه مدیریت شهری، ۱۴(۴۰)، ۶۱-۷۹.
- عزیزی، محمد مهدی، ملک محمدنژاد، صارم (۱۳۸۶). بررسی تطبیقی دو الگوی مجتمع‌های مسکونی (متعارف و بلندمرتبه)، هنرهای زیبا، ۳۲(۳۲)، ۲۷-۳۸.
- علیمردانی، مسعود، مهدی‌نژاد، جمال‌الدین، افهمی، طلیعه (۱۳۹۴). رشد کیفی فضای شهری به منظور ارتقای تعاملات اجتماعی (نمونه موردی خیابان احمد آباد مشهد). دو فصلنامه هنرهای کاربردی، ۴(۷)، ۵-۱۴.
- عینی‌فر، علیرضا (۱۳۸۲). الگویی برای تحلیل انعطاف‌پذیری در مسکن سنتی ایران، هنرهای زیبا، ۱۳(۱۳)، ۶۴-۷۷.
- غفوریان، میترا، افشین مهر، وحید، نوروزی زاده، زهرا (۱۳۹۶). بازشناسی مؤلفه‌های پایداری اجتماعی مؤثر بر افزایش تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی (مطالعه موردی: محله ابادز، تهران). هویت شهر، ۱۱(۲)، ۳۱-۴۲.
- قره‌بیگلو. مینو، فرشچیان. امیرحسین، محمدعلیان. زهرا، (۱۳۹۵). تأثیر و تأثرات تعاملات اجتماعی بر خلق مکان در معماری اسلامی. مطالعات هنر و علوم انسانی، ۲(۸ و ۹)، ۱-۱۸.
- قره‌خانی. کمال، دژدار. امید، جلالین. سارا (۱۳۹۸). بررسی نقش فضاهای تعاملات اجتماعی بر کیفیت زندگی در مجتمع‌های مسکونی مطالعه موردی: مجتمع‌های مسکونی سعیدیه، کاشانی، بوعلی و امام رضا در شهر همدان). هویت شهر، ۱۳(۴)، ۱۰۹-۱۲۰.
- کشفی، محمدعلی، حسینی، سیدباقر، نوروزیان ملکی، سعید (۱۳۹۱). نقش فضاهای عمومی ساختمان‌های بلندمرتبه در افزایش تعاملات اجتماعی ساکنین (پژوهش موردی: برج بین‌المللی تهران). مدیریت شهری، ۱۰(۳۰)، ۷-۱۸.
- لنگ، جان. (۱۳۸۳). آفرینش نظریه معماری؛ نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی‌فر، تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- محمدزاده، رحمت، جوانوردی، کاوان (۱۳۹۵)، باز طراحی فضاهای جمعی و خصوصی مسکن در ساختار شهر ایرانی - اسلامی، مطالعه موردی مجتمع بهارستان ۲ سندج. نقش جهان، ۶(۲)، ۳۶-۴۷.
- محمدی، محمود، عظیمی، مریم، مقدم، حامد، رفیعیان، مجتبی (۱۳۹۱). فضاهای عمومی شهری، تحقق تعاملات اجتماعی در بافت‌های تاریخی (نمونه موردی: شهر قدیم لار). فصلنامه مرمت آثار و بافت‌های تاریخی فرهنگی، ۲(۴)، ۱۵-۲۷.
- محمودی، سید امیرسعید، منصورپور، مجید (۱۳۹۶). بررسی جایگاه عوامل کالبدی در تعاملات اجتماعی محلات مسکونی مطالعه موردی: محله خراطان دزفول). هویت شهر، ۱۱(۳)، ۵-۱۵.
- مرصوصی، نفیسه، فرهودی، رحمت‌اله، لاجوردی، سید علیرضا (۱۳۹۴)، کیفیت زندگی فرهنگی و اجتماعی در شهرهای ایران. فصلنامه پژوهش‌های بوم‌شناسی شهری، ۶(۲)، ۷۹-۹۶.
- مطلبی، قایم، ضرغامی، اسماعیل، سعادت‌ی وقار، پوریا (۱۳۹۷)، نقش خوانایی فضای باز بر ایجاد تعاملات اجتماعی در مجموعه‌های مسکونی (نمونه موردی: مجموعه مسکونی سعیدیه همدان). نشریه معماری و شهرسازی ایران، ۹(۲)، ۱۳۹-۱۵۶.
- مهرابیان. ساهره، عبداللهی. فرزین (۱۳۹۸). راهکارهای افزایش تعاملات اجتماعی در مجتمع‌های مسکونی (مطالعه موردی: مجتمع مسکونی اکیاتان، بهجت آباد و فرهنگیان تهران). معماری‌شناسی، ۲(۱۱)، ۱-۹.
- نقیبی، نجمه، حسینی، سید باقر (۱۳۹۳). تأثیر مؤلفه‌های روانی، کالبدی و محیطی در ارتقای رضایتمندی ساکنان مجتمع‌های مسکونی. معماری شهر پایدار، ۲(۲)، ۱۵-۲۵.
- یزدانی، سمیرا، تیموری، سیاوش (۱۳۹۲)، تأثیر فضاهای باز مجتمع‌های مسکونی بر افزایش تعاملات اجتماعی ساکنین، نمونه موردی: سه مجتمع مسکونی در اصفهان، هویت شهر، ۷(۱۵)، ۸۳-۹۲.